

*Л.М. ГАЗУДА, кандидат економічних наук, доцент
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Активізація транскордонного співробітництва сільських територій у контексті процесів інтеграції

Постановка проблеми. Як форма міжнародного співробітництва транскордонна співпраця окреслює дві основні умови: передусім прикордонне розташування сусідніх територій і регіональний або локальний характер формування зарубіжних зв'язків. При цьому, поняття “транскордонне співробітництво” ширше від поняття “єврорегіональне співробітництво”, оскільки перше з них не обмежується формуванням спільних структур по обидва боки кордону, передбачаючи, передусім, функціональний елемент, з акцентуванням на його предметі й визначеній меті. Співробітництво транскордонного характеру набуває статусу єврорегіонального із започаткуванням і запровадженням сталих інституціональних форм управління на всіх рівнях регіонального розвитку, зокрема на рівні сільських прикордонних територій.

Сфера єврорегіональної співпраці має вагомий здобутки в напрямі поєднання інтересів більшості країн-членів Євросоюзу. З наближенням кордонів Європейського Союзу, зокрема Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини (2004 р.), Болгарії й Румунії у (2007 р.), для України розширилися можливості до співпраці в різних напрямках життєдіяльності прикордонних територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції формування відносин у сфері транскордонного співробітництва привертають увагу все більшої чисельності

вітчизняних та зарубіжних науковців і дослідників. Багатогранність питань, що потребують вирішення, зумовлюють необхідність поєднання зусиль органів влади, місцевого самоврядування та громади в напрямі підвищення рівня розвитку територій по обидва боки кордону, в т. ч. облаштування і розбудови прикордонної інфраструктури, спільного природокористування, розв'язання проблем екологічної збалансованості території, розширення взаємного спілкування населення суміжних країн тощо.

Значний внесок у дослідження проблем транскордонного співробітництва регіонів, взаємовідносин прикордонних територій та процесів євроінтеграції зробили вітчизняні вчені-економісти М. Бутко, З. Герасимчук, Л. Ковальська, М. Лендел, Н. Павліха, І. Сторонянська, А. Філіпенко [1–7], а також зарубіжні науковці М. Бандман, А. Гранберг, Ф. Селиверстов, S. Lall, S. Yilmaz, A. Spilimbergo, N. Xingyuan Che [8–12] й інші, які у своїх наукових працях акцентували увагу на дослідженнях інтеграційних і конвергенційних процесів в умовах транскордонного співробітництва прикордонних територій по обидва боки кордону. Однак поглибленого аналізу потребує транскордонна діяльність регіонів Українських Карпат, у тому числі Закарпаття, із сусідніми країнами Європейського Союзу в контексті процесів інтеграції та конвергенції.

Мета статті – дослідити проблему активізації процесу транскордонного співробітництва сільських прикордонних територій в умовах інтеграції й конвергенції, актуаліза-

цію співпраці суб'єктів господарювання в багатогранних видах економічної діяльності, яка своєрідно впливає на забезпечення збалансованого розвитку економічних систем регіонів і розв'язує важливі соціально-економічні завдання регіонального розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. В умовах посилення інтеграції економіки України у світову господарську систему розвиток зовнішньоекономічної діяльності країни та її регіонів на основі транскордонного і прикордонного співробітництва набуває все більшого значення. У Законі України "Про транскордонне співробітництво" підкреслено, що значну роль у розширенні зовнішньоекономічної діяльності країни відіграє транскордонне співробітництво. Воно являє собою спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами й місцевими органами виконавчої влади країни і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їхнім національним законодавством [13].

В економічній енциклопедії транскордонне співробітництво окреслено як систему економічних відносин, що формуються і розвиваються у процесі функціонування спільного виробництва, поділу та спеціалізації праці, відтворення продуктивних сил і визначаються дією економічних законів, нормативно-правовою базою та соціально-економічним середовищем прикордонних регіонів [14, с. 673]. Водночас прикордонність територій своєрідно впливає на розвиток господарських систем регіонів, сприяє реалізації важливих соціально-економічних завдань у процесі забезпечення їх економічного зростання. Актуалізація співпраці суб'єктів господарювання різних країн зумовлюється спорідненістю національно-етнічних груп населення, що проживають по обидва боки кордону, формуючи передумови до прикордонного й транскордонного співробітництва. Взаємодія і співіснування суміжних територій підсилюється етнокультурними та мовними особливостями, що формує мотиваційний чинник підвищення

рівня міжособових контактів мешканців прикордоння.

Важливу роль у підвищенні рівня зовнішньоекономічної діяльності й розвитку транскордонного співробітництва відіграють західні області України, зокрема Закарпатська, яка межує з чотирма країнами-членами Євросоюзу та знаходиться під значно більшим впливом чинників до транс- і прикордонної співпраці порівняно з іншими областями України й Карпатського регіону. Геостратегічне розташування Закарпаття, наявність багаторічного досвіду здійснення прикордонних зв'язків, відносно висока частка інтеграційної інфраструктури та ринкової культури, неконфліктність мешканців регіону, які компактно проживають на прикордонних територіях, зумовлює активізацію зовнішньоекономічної співпраці у різних видах діяльності [15].

На рівні міжрегіональної економічної системи відбуваються "...інтеграційні взаємодії між регіонами, які ґрунтуються на необхідності спільних дій їхніх господарюючих суб'єктів для збереження та примноження конкурентних переваг соціально-економічного середовища регіонів як у внутрішньодержавному, так і зовнішньоекономічному просторі" [6, с. 15].

Оскільки Закарпаття є транскордонним регіоном, міжрегіональні економічні зв'язки значно впливають на формування транскордонної співпраці та засади зовнішньоекономічних відносин прикордонної території. Саме у процесі транскордонної співпраці й реалізації напрямів зовнішньоекономічної діяльності окреслюються основні стратегічні цілі підвищення інтегрованості та конвергенції економічного простору регіонів, забезпечується єдність економічного простору держави, зростає рівень життя населення.

Із часу здобуття Україною незалежності у 1991 році питання транскордонного співробітництва в регіоні завжди поставало як стратегічне і постійно змінюване, що забезпечує платформу для економічного, культурного й духовного розвитку Закарпаття і його громад. У розробленій та затвердженій у 2006 році "Стратегії економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року" однією з трьох стратегічних цілей ви-

знано “поглиблення транскордонної та євро регіональної співпраці” через такі тактичні рішення:

розвиток ділової прикордонної інфраструктури й співпраці між місцевими і регіональними громадами країн – сусідів;

поглиблення економічної транскордонної інформаційно-комунікаційної та транспортної мережі.

Згідно з окресленою стратегічною ціллю у зазначеному документі, Закарпатську область визнано регіоном транскордонної співпраці й транзитного потенціалу. Наголошено, що “Закарпаття є тією ланкою, яка сполучає Україну з Європою. Регіон має спільні кордони з чотирма європейськими державами: Угорщиною, Румунією, Словаччиною та Польщею. На кордонах, що мають загальну протяжність 460 км, функціонує 18 пунктів пропуску, серед яких є залізничні, міжнародні автомобільні, міжнародний повітряний пункти перетину державного кордону. В силу свого географічного положення регіон залишається транзитним мостом між Україною та європейськими країнами. Ця стратегічна перевага відкриває нові можливості для розвитку регіону, однак піднімає низку проблем, пов’язаних із розвитком транскордонного співробітництва, розширенням соціальних, економічних і політичних зв’язків між ЄС та країнами – сусідами” [16, с. 21].

За останні десять років зусилля суб’єктів господарювання, державних установ і організацій, державних органів та органів місцевого самоврядування області були спрямовані на реалізацію задекларованих у “Стратегії економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року” таких завдань [16, с. 42]:

розроблення та втілення спільних проєктів, до реалізації яких мають інтерес різні сторони, зокрема, екологічних тощо;

стимулювання розвитку інфраструктури транскордонного співробітництва, зокрема, агенцій прикордонної співпраці, європейських інформаційних центрів, двосторонніх туристичних маршрутів і програм;

забезпечення підготовки спеціалістів для транскордонної співпраці в напрямі транс-

портного обслуговування, екологічної безпеки тощо;

налагодження інформаційно-довідкового обслуговування діяльності вищих навчальних закладів суміжних країн із метою подальшого обміну та навчання студентів;

активна участь у підготовці міждержавних, міжурядових, міжгалузевих і міжрегіональних комісій з розвитку транскордонного співробітництва;

активізація роботи над розробленням пропозицій щодо участі у програмах фінансування ЄС та Світового банку;

забезпечення активної участі у розробленні й виконанні програм міжнародних інституцій “Нова програма добросусідства” Європейської Комісії тощо;

створення пункту перетину кордону на українсько-польській ділянці;

проведення реконструкції пунктів пропуску відповідно до міжнародних стандартів;

сприяння залученню фінансової і технічної допомоги іноземних держав та міжнародних організацій в облаштуванні державного кордону України;

посилення контролю й швидкості пропуску на кордоні побудовою боксів поглибленого огляду транспортних засобів;

підвищення пропускної спроможності та оптимізації вантажопотоків через пункти пропуску;

сприяння розбудові сервісних зон з оптимальним розміщенням необхідних служб і організацій;

сприяння дотриманню загальних вимог до облаштування пунктів пропуску через державний кордон, у т.ч. щодо облаштування санітарно-курортних пунктів;

здійснення моніторингу програм розвитку міжнародних транспортних коридорів до основних західноєвропейських міст із метою зміцнення економічних зв’язків із Західною Європою;

розроблення концепції та програми технічного оснащення міжнародних транспортних логістичних центрів;

створення міжнародного регіонального транспортно-логістичного центру на базі існуючих підприємств Чопсько-Загонського транспортного вузла (Україна, Угорщина), підприємств станцій Чієрна-над-Тисою

(Словацька Республіка) і провідних підприємств країн вантажовідправників-вантажоодержувачів.

Наведені завдання залишаються актуальними в активізації транскордонного співробітництва області та на перспективу, оскільки не всі вони виконані. Завершується підготовча робота щодо відкриття пункту перетину кордону на кордоні із Польщею Лубня-Волосате, розробляється пакет документів щодо створення міжнародного регіонального транспортно-логістичного Чопсько-Загонського вузла. Серед стратегічних цілей на перспективу актуальне поглиблення транскордонної та євро регіональної співпраці у напрямі розвитку ділової прикордонної інфраструктури та співпраці між місцевими і регіональними громадами країн – сусідів, удосконалення економічної транскордонної інформаційно-комунікаційної мережі та транспортного сполучення.

Реалізація нинішньої євроінтеграційної стратегії розвитку України стала додатковим потужним чинником, який сприяє створенню платформи транскордонного співробітництва областей Карпатського регіону в одну із міцних опор мосту євроінтеграційних процесів для всіх регіонів України. Європейська політика сусідства визначає транскордонне і регіональне співробітництво як важливий чинник у процесі розбудови відносин між Європейським Союзом та його країнами-сусідами. У затвердженій Стратегії розвитку “Україна-2020” викладено сучасні концептуальні підходи й практику транскордонного співробітництва на регіональному та місцевому рівнях. Зокрема, в цілі “Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів” серед інших завдань її реалізації визначено – “розвиток транскордонного співробітництва” з такими операційними заходами [17]:

- ✓ сприяння поглибленню економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних й інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади та територіальними громадами і відповідними органами влади інших держав;

- ✓ створення умов для використання організаційних, фінансових, інституційних

можливостей суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України у здійсненні заходів щодо реалізації проектів (програм) транскордонного співробітництва;

- ✓ об'єднання зусиль щодо розвитку транскордонного співробітництва, подальшого поглиблення співпраці у рамках євро регіонів й активізації роботи з розширення сфер такого співробітництва, ліквідації інфраструктурних перешкод та сприяння провадженню спільної підприємницької діяльності прикордонних регіонів у сфері малого і середнього бізнесу;

- ✓ підвищення ефективності використання зовнішньої допомоги ЄС у рамках Європейського інструменту сусідства та інших доступних Україні програм.

Із травня 2004 року внаслідок розширення ЄС на схід Україна одержала статус сусіда чотирьох країн ЄС (Угорщини, Румунії, Словаччини, Польщі). Змінився статус Закарпатської області, яка межує з прикордонними регіонами зазначених країн. У цій ситуації зростає необхідність активізації прикордонної співпраці транскордонного співробітництва і міжрегіональної інтеграції суб'єктів господарської діяльності прикордонних регіонів, що забезпечить сталий розвиток просторових систем регіонів України й суміжних країн.

У контексті просторової організації прилеглих до кордону сільських територій, для прикордонної Закарпатської області та України загалом важлива реалізація таких напрямів транскордонного співробітництва [5, с. 282]:

- розроблення єдиних принципів розвитку територій проходження транс'європейських транспортних коридорів на основі врахування наявних відмінностей у країнах, ступеня розвитку регіональної інфраструктури і нормативно-правової й економічної бази просторового розвитку;

- розроблення проектів просторової організації прилеглих територій у зонах активного розвитку транспортної комунікації;

- визначення зон транскордонного співробітництва регіонів України з регіонами інших країн і розроблення проектів просторового облаштування цих територій;

- розроблення єдиних принципів сталого розвитку міст, визначення системи індика-

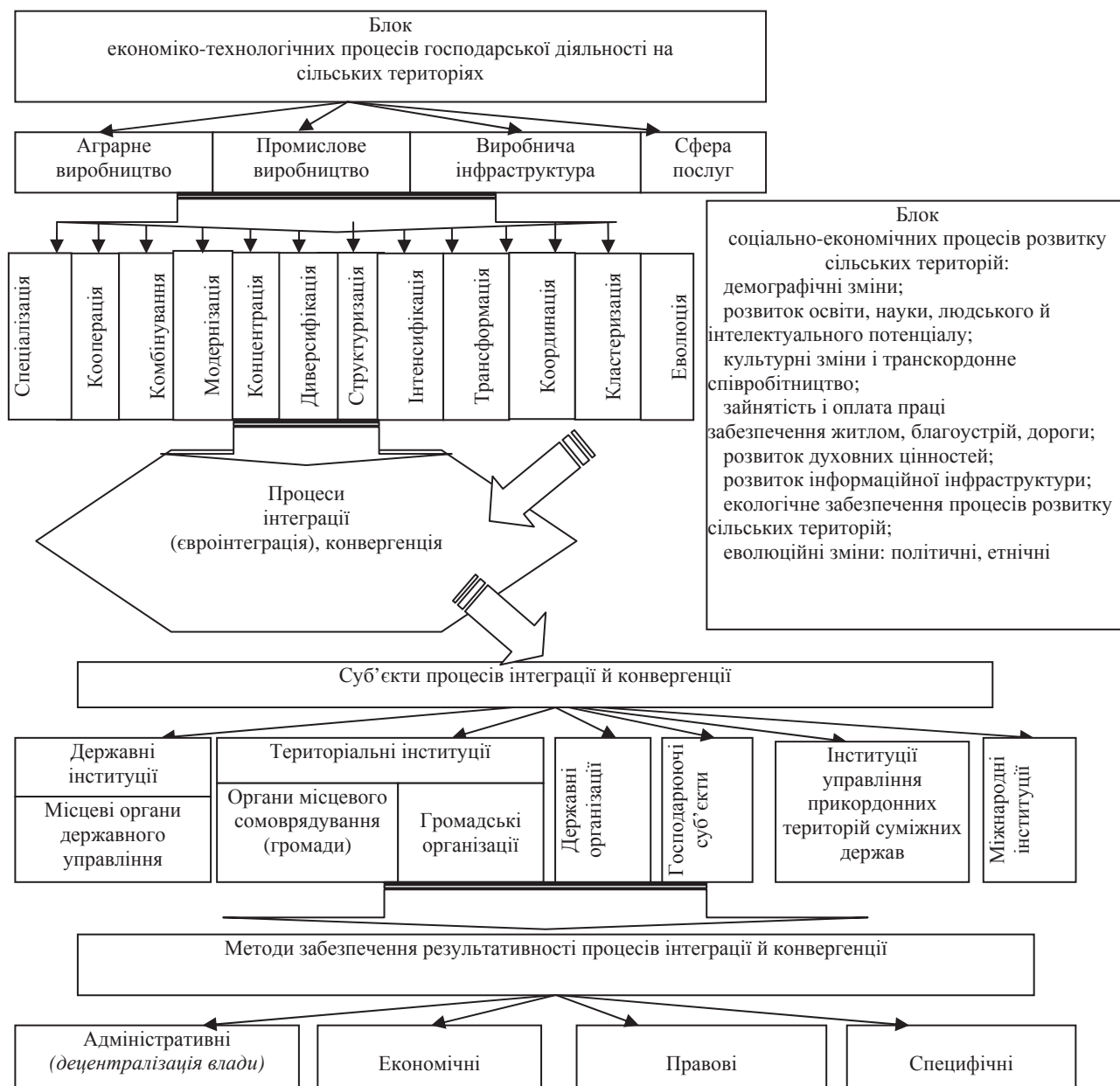
торів сталого розвитку, організація співробітництва між містами;

опрацювання проблем охорони довкілля в зонах інтенсивного розвитку транскордонного співробітництва та розроблення для цих зон територіальних комплексних моделей природокористування й охорони довкілля;

розроблення проектів розвитку туризму в регіонах-учасниках транскордонної співпраці;

організація обміну досвідом і навчання у сфері міжнародного менеджменту проектів просторового планування тощо.

Активізація транскордонного співробітництва у контексті інтеграції й конвергенції в передньєв Євроінтеграції України в економічні структури Європейського Союзу потребує відповідних змін методичних підходів до оцінки і розвитку міжрегіональних соціально-економічних взаємодій суб'єктів господарської діяльності на сільських територіях України та суміжних прикордонних країн. Зокрема, в умовах глобалізації економічних процесів постає завдання нарощування регіональних суспільних благ, що набувають ознак транскордонних зовнішніх ефектів (рис.).

Модель взаємодії складових соціально-економічної результативності процесів інтеграції та конвергенції сільських прикордонних територій

Джерело: Авторська розробка.

Із метою оцінки складових соціально-економічної результативності процесів інтеграції та конвергенції сільських прикордонних територій доцільно поєднати два напрями: реалізацію процесів господарської діяльності на сільських територіях і соціально-економічних процесів розвитку сільських територій. Саме складові цих двох блоків моделі характеризують сутність економічних процесів, що проходять на сільських територіях регіону.

У процесі державотворення України формується нова економічна політика. Суб'єкти господарювання адаптуються до ринкових умов, забезпечується розвиток конкурентоспроможного промислового й аграрного виробництва, удосконалюється виробнича інфраструктура та сфера послуг. Реалізація засад нової економічної політики дає змогу суб'єктам господарювання на сільських прикордонних територіях визначити пріоритети транскордонного співробітництва і зовнішньоекономічної діяльності, вдосконалити стратегічні плани комплексного соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів.

У розвитку соціально-економічних дій суб'єктів господарювання сільських територій важливу роль відіграє міжрегіональна економічна інтеграція. Як зазначає І. Сторонянська, "Міжрегіональна економічна інтеграція – це процес зближення, взаємопроникнення й зрощення відтворювальних процесів суб'єктів господарювання двох і більше регіонів, що перетворює їх на цілісний господарський механізм, на міжрегіональну економічну систему" [6, с. 26]. Серед переліку умов, без яких міжрегіональна економічна інтеграція неможлива, варто виділити розвиток виробництва до рівня, що дає змогу запроваджувати спеціалізацію, кооперацію, комбінування. Разом із тим успішна діяльність суб'єктів господарювання сільських територій у процесі поглибленої інтеграції, в т. ч. євроінтеграції й конвергенції, знаходиться у прямій залежності від низки інших передумов, перелік яких відображено на моделі. Серед них: концентрація, модернізація, диверсифікація, структуризація, інтенсифікація, трансформація, координація, кластеризація, еволюція.

У системі передумов забезпечення процесів інтеграції та конвергенції сільських територій в умовах утвердження соціально-орієнтованої ринкової економіки, складником структурних перетворень господарського комплексу країни є спеціалізація підприємств як одна з форм організації виробництва. У процесі структурної перебудови економіки України спеціалізація передбачає розвиток найпріоритетніших галузей промисловості й агропромислового комплексу.

Спільність економічних інтересів суб'єктів господарювання на засадах об'єднання власності відображає кооперація. Як вид підприємницької діяльності кооперація ґрунтується на погоджених принципах об'єднання ресурсів (фізичних, розумових, матеріальних). У процесі діяльності виробничі колективи на партнерських засадах використовують спільну виробничу інфраструктуру, засоби праці та знаряддя, що забезпечує підвищення ефективності виробництва. Приклад успішного кооперування в Україні показують кооперативні об'єднання підприємств агропромислового комплексу. Об'єктами сільськогосподарської кооперації в аграрній сфері є первинні спеціалізовані селянські кооперативи, фермерські господарства, спілки пайовиків, селянські спілки, агрофірми, агроторговельні підприємства, акціонерні товариства, колективні й державні підприємства. Саме у процесі сільськогосподарської інтеграції реалізуються всі три види кооперації: виробнича, обслуговуюча, споживча.

Одним із важливих чинників підвищення ефективності виробництва у процесі господарської діяльності підприємств є комбінування, що передбачає поєднання різноманітних технологічних процесів для комплексного використання сировини і відходів основного виробництва. Комбінування виробництва здійснюється на основі його концентрації за двома напрямками: 1) злиття різних виробництв у єдиний комбінований комплекс, різних підприємств – у єдине комбіноване виробництво; 2) розвиток спеціалізованих підприємств у різноманітні комбіновані виробництва й підприємства [18, с. 794].

Важливу компоненту адаптації суб'єктів господарювання до реалізації процесів інтеграції становить модернізація, що передбачає технічне та технологічне переоснащення промислових і сільськогосподарських підприємств для інтенсивного зростання ефективності виробництва [14, с. 468]. Прискорена модернізація суспільного виробництва передбачає збільшення капіталовкладень щодо впровадження технологічних інновацій, зокрема, "...розширення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та поліпшення якості життя населення, подолання бідності й формування середнього класу – основи стабільності суспільства" [19, с. 8].

Практика господарювання показує, що найуспішніші в економічному і фінансовому відношенні підприємства збільшують розмір капіталу за рахунок нагромаджень, тобто забезпечують його концентрацію перетворенням у капітал частини додаткової вартості. Зростання масштабів функціонуючих підприємств та обсягів концентрації виробництва здійснюють за рахунок зосередження в них працівників, засобів виробництва, наукових досліджень, інформаційних систем. У результаті зростаючої концентрації та централізації капіталу посилюється концентрація виробництва. На певному етапі розвитку цього процесу створюються об'єктивні передумови для виникнення монополій, оскільки у великих підприємствах поступово зосереджуються основні маси засобів виробництва, робочої сили, обсягів створюваної продукції [18, с. 834]. До того ж, такі підприємства стають конкурентоспроможнішими, успішно інтегруються в економічне середовище міжрегіональних економічних систем.

Серед організаційно-економічних чинників підвищення ефективності виробництва велике значення має процес диверсифікації, що ґрунтується на розширенні асортименту товарів, організації випуску нових видів продукції, виходу за межі основного бізнесу, проникнення в нові галузі та сфери господарства [18, с. 344]. Поширення диверсифікації як сфери діяльності підприємства в умовах конкуренції зменшує підприємницький ризик, сприяє адаптації виробництва до

умов зовнішнього середовища, задоволенню попиту окремих груп споживачів, прискоренню процесів інтеграції в економічні структури споріднених суб'єктів господарювання прикордонних територій України і регіонів сусідніх прикордонних країн.

Характерний принцип організації виробництва ґрунтується на категорії структуризація, що поєднує сутність структури виробничої та економічної. Структуризація суспільного виробництва відображає склад основних його елементів, співвідношення й форми взаємозв'язку між соціально-економічними секторами господарського комплексу та видами виробництв [20, с. 641]. До підсистеми структури економічних категорій – комплексу закономірних зв'язків і відносин між складниками й елементами категорії структуризація, її загальної внутрішньої організації, що відображає розвиток економічних явищ та процесів у еволюції певних економічних і соціально-економічних систем, а отже, їхніх різних стадій та етапів, належать продуктивні сили, техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, виробничі відносини і господарський механізм [14, с. 501].

Постає завдання структурного реформування економіки регіонів, зокрема, оптимізації їх галузевої структури. Для прикордонної Закарпатської області характерними є такі напрями структурного реформування економіки [21]:

поглиблення кооперації та міжрегіональної співпраці для реалізації переваг кластерної моделі розвитку базових галузей з пріоритетним спрямуванням на використання місцевої ресурсної бази;

сприяння створенню спільних міжрегіональних і міжнародних підприємств із виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, стимулювання розвитку харчової промисловості й регіональних ринків продовольства, зменшення частки виробництва товарів проміжного споживання в агропромисловому комплексі;

поширення практики створення в регіоні технопарків та індустріальних парків як інституційних форм інтеграції науки й виробництва.

Зростання віддачі ресурсів у процесі господарської діяльності підприємств забезпечує інтенсифікація виробництва – процес, що ґрунтується на застосуванні найефективніших засобів і предметів праці, кваліфікованої робочої сили, передових форм та методів організації праці, зростаючої інформованості про найновіші досягнення науково-технічного прогресу [18, с. 672]. Застосування фондо-, праце-, матеріало- і ресурсозберігаючої форм інтенсифікації виробництва сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, прискорює процеси інтеграції та конвергенції (зближення), входження їх в економічний простір як на регіональному, так і міждержавному рівні.

Із 1991 року, з часу утвердження незалежності, в Україні почався перехідний період, сутністю якого є докорінна трансформація економічної системи, складником якої є: продуктивні сили; техніко-економічні відносини (єдність та взаємодія цих сторін формує технологічний спосіб виробництва); організаційно-економічні відносини; виробничі відносини, або відносини економічної власності, й господарський механізм. У цьому контексті актуальна взаємодія та об'єднання економічних суб'єктів господарювання, зосередження їх зусиль на виконанні спільних завдань соціально-економічного розвитку як колективів, так і цілісних територіальних систем, зокрема, сільських прикордонних територій.

Елементом управління трансформаційними перетвореннями господарських відносин на сільських прикордонних територіях є координація, в основі якої чітка логіка здійснення виробничих й управлінських заходів. Координація передбачає узгодження дій суб'єктів господарювання у процесі виробничої діяльності. Форми здійснення координації – наради, зустрічі, спеціальні плани координації, координаційні комітети тощо [14, с. 81].

Ринковий механізм господарювання передбачає зростання конкурентоспроможності регіонів і держави, запровадження засад інноваційної економіки. Як наголошено в Концепції створення кластерів в Україні [21], однією з характерних ознак сучасної

інноваційної економіки є кластерний розвиток країни та її регіонів. У кластери можуть об'єднуватися підприємства й установи регіонів, у т. ч. прикордонних територій різних країн для сприяння формуванню нових підприємств з урахуванням їх вигідного географічного розташування та нових робочих місць, нарощування виробництва, підвищення продуктивності праці й поліпшення якості продукції, стимулювання конкуренції та інновацій, забезпечення умов ведення підприємницької діяльності.

Ефективність кластерів забезпечується за рахунок використання географічної концентрації взаємозв'язаних галузей, консолідації зусиль промисловості, аграрного сектору і наукових центрів. Для області актуальними стають можливості створення спільних міждержавних територіального рекреаційного кластера, на базі рекреаційно-туристичних активів Закарпаття (Україна) та Саболч-Сатмарської області (Угорщина); транспортно-логістичного кластера на базі Чопського залізничного вузла (Україна) й Загонського залізничного вузла (Угорщина); кластера автомобілебудування на базі автомобільного заводу, що функціонує на території вільної економічної зони “Закарпаття”.

Створення і функціонування цих кластерів сприятиме розвитку підприємницької та інвестиційної привабливості регіонів, зростанню залучення вітчизняних й іноземних інвестицій [22].

У системі транскордонного співробітництва і зовнішньоекономічних відносин поступові перетворення та розвиток засад інтеграції й конвергенції сільських прикордонних територій забезпечує еволюція – процес, який успадковує охарактеризовані вище складники економіко-технологічних процесів господарської діяльності на сільських територіях і сприяє поступовому переходу економіки регіонів на вищі стадії розвитку.

Підсумовуючи характеристику викладених елементів економіко-технологічних процесів господарської діяльності на сільських територіях, слід наголосити, що ефективність інтеграційно-конвергенційних перетворень у межах територіальних економічних систем, у т. ч. й сільських прикордонних

територій, зумовлюється раціональністю використання потенціалу певної території, зокрема природно-ресурсного, науково-технічного, трудового, виробничого, переваг спеціалізації територій, а також їхніх специфічних властивостей, зокрема, природно-кліматичних умов, прикордонного розташування, умов гірської місцевості, що в сукупності сприятиме забезпеченню збалансованого розвитку територіальної економічної системи.

В умовах ринкової економіки, процеси інтеграції та конвергенції постають основними чинниками стабілізації соціально-економічних відносин і розвитку соціальної сфери сільських прикордонних територій. Вони забезпечують поліпшення рівня та якості життя, посилення захищеності населення, створення умов для економічного розвитку регіону.

Серед найбільш визначальних складників соціально-економічного розвитку сільських територій слід виділити такі: демографічні зміни; розвиток освіти, науки, людського та інтелектуального потенціалу; культурні зміни і транскордонне співробітництво; зайнятість та оплата праці; розвиток комунального і побутового обслуговування, забезпечення житлом, благоустрій, дороги; розвиток духовних цінностей; розвиток інформаційної інфраструктури; екологічне забезпечення процесів розвитку сільських територій; еволюційні, політичні й етнічні зміни.

Результативність реалізації процесів інтеграції та конвергенції сільських прикордонних територій, у т.ч. територіальних суб'єктів господарювання, значною мірою залежить від наявності центрів управління і виконання ними відповідних функцій щодо транскордонного співробітництва. У Закарпатській області, з урахуванням специфіки прикордонності з чотирма країнами Європейського Союзу, інституціональний вимір транскордонного співробітництва розширюється та зміцнюється. Управління транскордонним співробітництвом здійснюється на таких рівнях:

✓ міжрегіональний рівень (Обласна державна адміністрація й облрада, районні державні адміністрації і райради та їх підрозділи і структури);

✓ міжмуніципальний рівень – органи місцевого самоврядування, міські, селищні й сільські ради та їхні асоціації, бюджетні організації й установи, об'єднані громади);

✓ державні установи і організації (у т.ч. університети та інші освітні заклади, наукові й природоохоронні організації, установи тощо);

✓ господарюючі суб'єкти (підприємства і підприємці та їхні об'єднання);

✓ недержавні організації (громадські організації різного спрямування, благодійні фонди й ін.).

До суб'єктів реалізації процесів інтеграції належать різні інституції управління прикордонних територій суміжних держав і міжнародні інституції.

Реалізація процесів інтеграції й конвергенції, їхня результативність забезпечуються адміністративними, економічними, правовими та специфічними методами впливу. Адміністративні методи передбачають вплив вищих керівних органів на функціонування суб'єктів господарювання й їхні інтереси за допомогою декретів, указів Президента, постанов Уряду, прийнятих Верховною Радою України законів, обов'язкових до виконання. Важливими в адміністративній управлінській практиці є методи соціально-економічного прогнозування та управління господарським комплексом країни.

До основних економічних методів, що застосовуються в управлінні процесами інтеграції й конвергенції, належать методи аналізу, балансовий, індексний, методи групувань та статистики.

Правові методи означають прийняття системи законів (конкретизованих в юридичних нормах і правилах), які створюють юридичні форми руху реальних економічних процесів [14, с. 349]. Вищеназвані управлінські підходи доповнюються особливими специфічними методами, які характерні для чинників виробництва певної галузі, або окремої території (наприклад, території вільної економічної зони).

Адміністративні, правові й економічні методи слід розглядати в комплексі, оскільки в управлінській практиці вони взаємодоповнюються та органічно поєднуються за переважання економічних. Серед економіч-

них методів забезпечення результативності процесів інтеграції й конвергенції сільських територій найбільш уживаними є методи планування, програмування, прогнозування та здійснення SWOT-аналізу й моніторингу.

Висновки. Наукове дослідження підтверджує зростання ролі транскордонного співробітництва в соціально-економічному розвитку прикордонних територій, а взаємодія суб'єктів господарювання таких територій у кінцевому підсумку виходить на просторову інтеграцію економіки регіонів. Наступні дослідження з цієї проблематики є актуальними у зв'язку з подальшою інтеграцією України в європейській економічній простір, а також через активний розвиток у країні засад громадянського суспільства.

Окреслення загальних ознак соціально-економічної результативності засад інтегра-

ції та конвергенції сільських прикордонних територій є передумовою для визначення основних трансформаційних процесів у господарській діяльності регіону, забезпечення темпів розвитку пріоритетних галузей економіки, адаптації суб'єктів господарювання до ринкової економіки, їх вихід на міжрегіональний рівень і на міжнародну арену, підвищення рівня життя громадян.

Активізація транскордонного співробітництва й зовнішньоекономічної діяльності сільських прикордонних територій і країни загалом реалізацією процесів інтеграції та конвергенції стимулює соціально-економічний розвиток регіонів, сприяє стиранню відмінностей у рівнях економічного й соціального розвитку по різні боки кордону, відкриває нові перспективи співпраці з розвинутими країнами європейського континенту.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К. : Знання України, 2005. – 476 с.
2. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : моногр. / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.
3. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення : моногр. / Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛДТУ, 2007. – 386 с.
4. Лендел М. А. Регіон в системі прикордонного співробітництва : моногр. / М. А. Лендел, П. Ю. Студеняк. – Ужгород : Карпати, 2009. – 472 с.
5. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : моногр. / Н. В. Павліха. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.
6. Сторонянська І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 324 с.
7. Філіпченко А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / А. С. Філіпченко. – [2-ге вид.]. – К. : Знання України, 2002. – 190 с.
8. Бадман М. К. Территориально-производственные комплексы: прогнозирование процесса формирования с использованием сетей Петри / М. К. Бадман, О. Л. Бадман, Т. Н. Есикова; ред. А. Г. Гранберг. – Новосибирск : Наука. Сибирское отделение, 1990. – 304 с.
9. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 496 с.
10. Селивестров В. Формы и механизмы межрегиональной интеграции / Селивестров В. – Новосибирск : Сиб. соглашение, 1999. – С. 191–198.
11. Lall S. V. Regional economic convergence : Do policy instruments make a difference? / S. V. Lall, S. Yilmaz // The annals of regional science. – 2001. – Vol. 35, №1. – P. 153–166.
12. Spilimbergo A. Structural reforms and regional convergence / A. Spilimbergo, N. Xingyuan Che // IMF Working Paper. – WP/12/106. – 2012. – 35 p.
13. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
14. Економічна енциклопедія : в 3-х т. : [редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.), та ін.]. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
15. Газуда Л. М. Актуальні аспекти зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору прикордонного регіону / Л. М. Газуда // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції та П'ятнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 14 травня 2015 р. / Редкол.: Ю. О. Лупенко, Я. М. Гадзало, М. Я. Дем'яненко та ін. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2015. – С. 347–352.
16. Стратегія економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 48 с.
17. Стратегія розвитку України «Україна 2020: стратегія національної модернізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.radakmu.org.ua/uk/news_and_report/1079.html
18. Економічна енциклопедія : в 3-х т. : [редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.), та ін.]. – К. : Академія, 2002. – Т. 2. – 848 с.

19. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002 / голова редакційної ради : Б. Д. Гаврилишин [та ін.]. – Т. 2 / [відп. ред. С. В. Мочерний]. – 2002.– 952 с.
20. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем. – К. : Науково-виробниче підприємство Видавництво „Наукова думка” НАН України, 2013. – 488 с.
21. Словник іншомовних слів. – К., 1997. – 776 с.
22. Передумови і практики реалізації реформ на регіональному і місцевому рівнях / Аналітична доп. Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2014. – 68 с.
23. Концепції створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]: проект/Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2015 р.

*